

Прінц Володимир

здобувач третього рівня вищої освіти «доктор філософії»,
Західноукраїнський національний університет

ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ НАСЛІДКИ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мілітаризація економіки України в останні роки набула системного характеру, істотно трансформувавши макроекономічні пропорції, бюджетну структуру та зовнішньоекономічні орієнтири. Вона відображає адаптацію фінансово-виробничої системи до екзогенних безпекових загроз, водночас формує нові економічні дисбаланси та стратегічні виклики. У 2022 р. реальний ВВП України скоротився на 28,8 %, однак у 2023 р. зафіксовано часткове відновлення на рівні 5,3 % [1]. Оборонні витрати зросли до безпрецедентних масштабів – у 2022 р. вони становили 32,5% ВВП, а у бюджеті 2024 р. були закріплені на рівні 21,6 % ВВП [2]. Це зумовило асиметричний перерозподіл ресурсів та скорочення фінансування ключових секторів соціального спрямування, зокрема, охорони здоров'я – на 14 %, освіти – на 8,6 %, соціального захисту – на 2,6 % [3]. У зовнішньоекономічній сфері простежується деструктивна трансформація. Блокада морських портів спричинила падіння експорту приблизно на 35 % у 2022 р. Водночас відбулася переорієнтація торгівлі у бік ЄС, зокрема, частка Польщі в українському експорті зросла з 7,7 % до 15,1 % [4, с. 25]. У цей період спостерігаємо поглиблення дисбалансів бюджету через фіскальні обмеження. У 2022 р. дефіцит перевищив 20 % ВВП, а у 2023 р. сягнув 36,5 млрд дол. США (20,6 % ВВП). Обсяг державного боргу на кінець 2023 р. становив 145,3 млрд дол. США або 85 % ВВП, що відповідає критичному рівню для економік, що розвиваються [3].

На рівні ринку праці мілітаризація спричинила потужні зрушення. Мобілізація призвела до істотного скорочення трудових ресурсів у цивільному секторі. Натомість спостерігається залучення жінок та молоді до оборонного виробництва, зокрема у сфері виготовлення зброї, амуніції, дронів та РЕБ-систем. Додатковим демографічним шоком стала зовнішня міграція. Від початку повномасштабної війни Україну залишило близько 5,62 млн громадян, здебільшого жінок із дітьми. При цьому 87 % переселенців становлять жінки, з яких 65 % – у працездатному віці (18–59 років), що істотно впливає на структуру пропозиції робочої сили у внутрішній економіці. Одночасно відбувається

перегрупування соціальних пріоритетів державної політики, оскільки пріоритетне фінансування отримує сектор безпеки й оборони, тоді як соціальні трансфери, інфраструктурні проєкти та гуманітарні програми зазнають скорочення [3].

Інституційний вимір мілітаризації супроводжується радикальною трансформацією системи публічного управління. Особливо динамічного розвитку зазнав оборонно-промисловий комплекс (ОПК). За офіційними даними, станом на квітень 2024 р. в Україні діяло близько 500 підприємств ОПК. Ці підприємства виконують масштабні замовлення на виготовлення сучасних зразків озброєння – від бронетехніки до безпілотних систем і засобів радіоелектронної боротьби [5]. Разом з тим, інституціональний контекст мілітаризації супроводжується активною міжнародною кооперацією. Держава отримує значну підтримку з боку партнерів як у вигляді грантового фінансування, так і в рамках довгострокових кредитних ліній на розвиток сектора безпеки.

Мілітаризація національної економіки супроводжується як істотними ризиками, так і перспективними можливостями. У фіскальному вимірі ключовими викликами залишаються макроекономічна нестабільність, спричинена надмірною грошовою емісією. Так, у 2022 р. НБУ викупив військових облігацій на понад 400 млрд грн, що призвело до посилення інфляційного тиску [1]. Небезпеку становить також зростання державного боргу, який у 2023 році досяг 85 % ВВП, що обмежує фіскальні маневри уряду в середньостроковій перспективі [3]. У соціальному вимірі мілітаризація посилює структурну асиметрію у розподілі публічних ресурсів, породжує ризики соціального розшарування.

Водночас формуються і стратегічні можливості. По-перше, війна активізувала інноваційний прорив у сфері військово-технічних розробок. Так, у 2024 р. в Україні виготовлено понад 1,7 млн дронів, а фінансування R&D у військовому секторі подвоїлося [6]. По-друге, відбувається інституціоналізація партнерств у сфері безпеки. По-третє, активізується євроатлантична інтеграція, що слугує каталізатором адаптації до стандартів ЄС і НАТО у сфері державного управління та економічного планування. Отже, відбувається трансформація економічної архітектури України. Поряд із поглибленням боргових ризиків, бюджетною напругою та соціальними асиметріями, відкриваються нові вектори відновлення, а саме: модернізація оборонної галузі, стимулювання інновацій, інтеграція до західних інституцій.

Список використаних джерел

1. Samoiliuk M. Ukraine War Economy Tracker. Centre for Economic Strategy. URL: <https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/>
2. Сахно А. Гроші для сильних: як змінювався оборонний бюджет України від початку війни. РБК-Україна. 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/groshi-silnih-k-zminyuvavsya-oboronniy-byudzheth-1732120941.html>
3. KSE Institute. Ukrainian Fiscal Digest, 1st Issue: Analysis of 2023 Budget Outcomes. Kyiv School of Economics, 2024. URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/kse-institute-analyses-2023-budget-outcomes-in-the-first-issue-of-the-ukrainian-fiscal-digest/>
4. Нечипорук А., Котова М., Кочубей Д. Експорт України в умовах воєнного стану. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2023. № 5. С. 18–32
5. Боярчук Т. Зеленський: в Україні на 500 підприємствах ОПК працює майже 300 тисяч людей. 2024. URL: https://lb.ua/society/2024/04/13/608314_zelenskiy_ukraini_500.html
6. Hryhorenko Y. Innovation Spending in Ukraine Doubled in 2024 Due to Defense R&D. GMK Center, 2024. URL: <https://gmk.center/en/infographic/innovation-spending-in-ukraine-doubled-in-2024-due-to-defense-r-d/>